

સંવર અધિકાર

ગાથા : ૧૮૧ થી ૧૯૨, કળશ ૧૨૫ થી ૧૩૨

પ્રવચન નંબર ૨૫૭-૨૬૮

ઉત્થાનિકા :-પ્રથમ ટીકાકાર આચાર્ય મહારાજ કહે છે કે 'હવે સંવર પ્રવેશ કરે છે.' આસ્રવ રંગભૂમિમાંથી બહાર નીકળી ગયા પછી હવે સંવર રંગભૂમિમાં પ્રવેશ કરે છે. ત્યાં પ્રથમ તો ટીકાકાર આચાર્યદેવ સર્વ સ્વાંગને જાણનારા સમ્યગ્જ્ઞાનના મહિમારૂપ મંગળ કરે છે :-

શ્લોકાર્થ :-

૧. * અનાદિ સંસારથી માંડીને પોતાના વિરોધી
 - * સંવરને જીતવાથી જે એકાંત-ગર્વિત (અત્યંત અહંકારયુક્ત) થયો છે
૨. * એવો જે આસ્રવ તેનો તિરસ્કાર કરવાથી
 - * જેણે સદાય વિજય મેળવ્યો છે એવા સંવરને ઉત્પન્ન કરતી, પરરૂપથી જુદા (અર્થાત્ પરદ્રવ્ય અને
૩. * પરદ્રવ્યના નિમિત્તે થતા ભાવોથી જુદી)
 - * પોતાના સમ્યક્ સ્વરૂપમાં નિશ્ચળપણે પ્રકાશતી.
૪. * ચિન્મય, ઉજ્જ્વળ (-નિરાબાધ, નિર્મળ, દેદીપ્યમાન) અને નિજરસના (પોતાના ચૈતન્યરસના) ભારવાળી
 - * અતિશયપણાવાળી જ્યોતિ પ્રગટ થાય છે, ફેલાય છે.

કળશામૃત :-

૧. * અનાદિના સંસારથી નિજનો વિરોધી જેહ તે,
 - સંવર ઉપર જીત મેળવીને ગર્વયુક્ત થયેલ જે;
૨. * તિરસ્કૃત કરી એ આસ્રવોને વિજયી જેહ થયેલ છે
 - સદાય, સંવરને અહો ઉપજાવતી પરદ્રવ્ય ને
૩. * પરદ્રવ્યના સહુ ભાવથી પણ જે સદાયે ભિન્ન છે,
 - નિજના જ સમ્યક્ સ્વરૂપમાં પરકાશતી નિશ્ચળપણે;
૪. * ચિન્મય અને ઉજ્જ્વળ અહો નિજરસ તણા બહુ ભારથી,
 - અતિશયપણે પરકાશતી—ફેલાતી જ્યોતિ જ્ઞાનની.

ગાથા - ૧૮૧, ૧૮૨, ૧૮૩

ઉત્થાનિકા :-ત્યાં (સંવર અધિકારની) શરૂઆતમાં જ, (ભગવાન કુંદકુંદાચાર્ય) સકળ કર્મનો સંવર કરવાનો ઉત્કૃષ્ટ ઉપાય જે ભેદવિજ્ઞાન તેની પ્રશંસા કરે છે :-

- ગાથા :-
- * ઉપયોગમાં ઉપયોગ, કો ઉપયોગ નહિ ક્રોધાદિમાં,
છે ક્રોધ ક્રોધ મહીં જ, નિશ્ચય ક્રોધ નહિ ઉપયોગમાં. ૧૮૧.
 - * ઉપયોગ છે નહિ અષ્ટવિધ કર્મો અને નોકર્મમાં,
કર્મો અને નોકર્મ કંઈ પણ છે નહિ ઉપયોગમાં. ૧૮૨.
 - * આવું અવિપરીત જ્ઞાન જ્યારે ઉદ્ભવે છે જીવને,
ત્યારે ન કંઈ પણ ભાવ તે ઉપયોગશુદ્ધાત્મા કરે. ૧૮૩.

ટીકામૃત : [ટીકાનો પહેલો પારિગ્રાહ]

(૧) * [જ્ઞાન જ્ઞાન (-જાણનક્રિયા)માં જ પ્રતિષ્ઠિત છે :]

૧. * નથી એક વસ્તુની બીજી કો વસ્તુ સંબંધી ખરે,
એ કારણે કે બેઉના પ્રદેશ ભિન્ન જ હોઈને;
૨. * સત્તા અહો તે બેયની પણ છે જુદી જુદી અને
એ રીત કોઈ વસ્તુની સાથે બીજી કો વસ્તુને
૩. * આધાર ને આધેયનો સંબંધ નથી કો પણ રીતે,
તેથી જ નિજના સ્વરૂપમાં દ્રઢતા થકી રહેવારૂપે;
૪. * આધાર ને આધેયનો સંબંધ છે સહુ વસ્તુને.
જાણનક્રિયારૂપ નિજ સ્વરૂપમાં છે પ્રતિષ્ઠિત જ્ઞાન જે,
૫. * તેનું અને જાણનક્રિયાનું ભિન્નપણું ના હોઈને;
છે જ્ઞાન જ્ઞાન મહીં જ તેથી [જાણવું નિશ્ચયનયે.]

(૨) * [ક્રોધ ક્રોધ (-ક્રોધાદિ ક્રિયા)માં જ પ્રતિષ્ઠિત છે :]

૧. * ક્રોધાદિ કે જે ક્રોધની ક્રિયા તણા નિજ સ્વરૂપમાં,
છે દ્રઢપણે સ્થિત ક્રોધ તે ને ક્રોધની ક્રિયા અણ;
૨. * અભિન્ન છે બંનેય તેથી ક્રોધ છે ક્રોધાદિમાં,
[આધેય છે ક્રોધાદિ ને આધાર ક્રોધક્રિયા અણ!]

(૩) * [જ્ઞાનને અને ક્રોધાદિને આધાર-આધેયપણું નથી :]

૧. * વળી જ્ઞાન નથી ક્રોધાદિમાં નથી કર્મ કે નોકર્મમાં,
ને કર્મ કે નોકર્મ કે ક્રોધાદિ પણ નથી જ્ઞાનમાં;
૨. * એ કારણે કે જ્ઞાનનું ને ક્રોધ કર્માદિ તણું,
અત્યંત ભિન્ન સ્વરૂપ ને છે બેયને વિપરીતપણું;

૩. * તેથી નથી સંબંધ કો આધાર ને આધેયનો,
પરમાર્થથી જીવનો તથા ક્રોધાદિ ને કર્માદિનો.
૪. * “જાણનક્રિયા વળી જ્ઞાનનું જ સ્વરૂપ છે જેવી રીતે,
ક્રોધાદિની ક્રિયા સ્વરૂપ છે જ્ઞાનનું તેવી રીતે;
૫. * ને ક્રોધની ક્રિયા વળી છે ક્રોધનું જ સ્વરૂપ ને
જાણનક્રિયા પણ છે સ્વરૂપ ક્રોધાદિનું તેવી જ રીતે;”
૬. * આ વાત કોઈ પણ રીતે સ્થાપી શકાય નહીં અહા!
એ કારણે ક્રોધનક્રિયા ને તેમ આ જાણનક્રિયા;
૭. * છે પ્રગટ ભિન્ન સ્વભાવરૂપે ને સ્વભાવે ભિન્ન છે,
તેથી જ તે બે વસ્તુઓ છે ભિન્ન ભિન્ન અહો ખરે;
૮. * આ રીત જ્ઞાન અને અહો ક્રોધાદિરૂપ અજ્ઞાનને,
આધાર ને આધેયનો સંબંધ નથી કો પણ રીતે.

[ટીકાનો બીજો પારિગ્રહ :]

(૧) * [દ્રષ્ટાંત : આકાશને અન્ય કોઈ દ્રવ્ય સાથે આધાર-આધેય સંબંધ નથી :]

૧. * સમજાવીએ આ વાતને વિશેષરૂપે આ રીતે :-
જ્યારે અહો નિજબુદ્ધિમાં આકાશ એક જ સ્થાપીને;
૨. * આકાશનો આધાર ને આધેયભાવ વિચારીએ,
તો અન્ય કોઈ દ્રવ્યમાં તેને ન સ્થાપી શકાય છે;
૩. * તેથી ન કો આધાર એવા ભિન્ન દ્રવ્ય તણી ખરે,
નથી પ્રભવતી નિજ બુદ્ધિમાં કોઈ અપેક્ષા પણ અને
૪. * તે નહિ પ્રભવતાં, ‘છે પ્રતિષ્ઠિત એક આકાશ જ ખરે,
આકાશ એક જ માં અહો [એ વાત] સમજી જવાય છે;
૫. * ને એવું સમજી જનારને નથી ભાસતું એમ જ ખરે,
આધાર ને આધેયપણું પર સાથ છે કો દ્રવ્યને.

(૨) * [સિદ્ધાંત : ક્રોધ આધાર અને જ્ઞાન આધેય નથી; જ્ઞાન જ્ઞાનમાં અને ક્રોધ ક્રોધમાં જ છે :]

૧. * ‘એવી રીતે સ્થાપી અહો નિજ બુદ્ધિમાં બસ જ્ઞાનને,
વિચારતાં આધાર ને આધેય જ્ઞાન વિષે અરે;
૨. * ત્યારે ખરે કો અન્ય દ્રવ્ય મહીં જ આતમ દ્રવ્યનો,
નિરોધ આરોપણ તણો હોવાથી બુદ્ધિમાં અહો;
૩. * તેથી ન કો આધાર એવા ભિન્ન દ્રવ્ય તણી ખરે,
નથી પ્રભવતી નિજ બુદ્ધિમાં કોઈ અપેક્ષા પણ અને

૪. * તે નહિ પ્રભવતાં, 'છે પ્રતિષ્ઠિત જ્ઞાન એક જ જ્ઞાનમાં'
એ વાત સમજી જવાય છે [સહુ જીવને] નિજ બુદ્ધિમાં;
૫. * ને એવું સમજી જનારને નથી ભાસતું એમ જ ખરે,
આધાર ને આધેયપણું પર સાથ છે કો દ્રવ્યને.
૬. * છે જ્ઞાન તેથી જ્ઞાન [ની સમ્યક્ અહો પરિણતિ] મહીં;
ને ક્રોધ છે તેથી જ ક્રોધાદિ [તણી પરિણતિ] મહીં.
- (૩) * [ઉપસંહાર : આ રીતે જ્ઞાન અને ક્રોધનું ભેદવિજ્ઞાન ભલી રીતે સિદ્ધ થયું :]
૧. * આ રીત જ્ઞાન તણું અને ક્રોધાદિ, દ્રવ્ય કરમ તથા
નોકર્મનું ભલી રીતથી થયું સિદ્ધ ભેદવિજ્ઞાન આ.

ટીકા :- [ટીકાનો પહેલો પારિગ્રહ :]

- (૧) ૧. * ખરેખર એક વસ્તુની બીજી વસ્તુ નથી (અર્થાત્ એક વસ્તુની બીજી વસ્તુ કાંઈ સંબંધી
નથી)
- * કારણ કે બન્નેના પ્રદેશ ભિન્ન હોવાથી
૨. * તેમને એક સત્તાની અનુપપત્તિ છે (અર્થાત્ બન્નેની સત્તા જુદીજુદી છે); અને
* એ રીતે એક વસ્તુની બીજી વસ્તુ નહિ હોવાથી એક સાથે બીજીને
૩. * આધારઆધેયસંબંધ પણ નથી જ.
* તેથી (દરેક વસ્તુને) પોતાના સ્વરૂપમાં પ્રતિષ્ઠારૂપ (દ્રઢપણે રહેવારૂપ) જ
૪. * આધારાધેય સંબંધ છે.
* માટે જ્ઞાન કે જે જાણનક્રિયારૂપ પોતાના સ્વરૂપમાં પ્રતિષ્ઠિત (-રહેલું) છે તે,
૫. * જાણનક્રિયાનું જ્ઞાનથી અભિન્નપણું હોવાને લીધે,
* જ્ઞાનમાં જ છે;
- (૨) ૧. * ક્રોધાદિક કે જે ક્રોધાદિક્રિયારૂપ પોતાના સ્વરૂપમાં
* પ્રતિષ્ઠિત છે તે, ક્રોધાદિક્રિયાનું ક્રોધાદિથી
૨. * અભિન્નપણું હોવાને લીધે, ક્રોધાદિમાં જ છે.
* [આ રીતે જેમ જાણનક્રિયા આધાર અને જ્ઞાન આધેય છે તેમ ક્રોધાદિક્રિયા આધાર અને
જ્ઞાન આધેય છે તેમ ક્રોધાદિક્રિયા આધાર અને ક્રોધાદિક આધેય છે.]
(જ્ઞાનનું સ્વરૂપ જાણનક્રિયા છે, માટે જ્ઞાન આધેય અને જાણનક્રિયા આધાર છે. જાણનક્રિયા
આધાર હોવાથી એમ ઠર્યું કે જ્ઞાન જ આધાર છે, કારણ કે જાણનક્રિયા અને જ્ઞાન જુદાં નથી.
આ રીતે એમ સિદ્ધ થયું કે જ્ઞાન જ્ઞાનમાં જ છે. એવી રીતે ક્રોધ ક્રોધમાં જ છે).
- (૩) ૧. * વળી ક્રોધાદિકમાં, કર્મમાં કે નોકર્મમાં જ્ઞાન નથી
* અને જ્ઞાનમાં ક્રોધાદિક, કર્મ કે નોકર્મ નથી

૨. * કારણ કે તેમને પરસ્પર
 - * અત્યંત સ્વરૂપ વિપરીતતા હોવાથી (અર્થાત્ જ્ઞાનનું સ્વરૂપ અને ક્રોધાદિક તેમજ કર્મ-નોકર્મનું સ્વરૂપ અત્યંત વિરુદ્ધ હોવાથી)
૩. * તેમને પરમાર્થભૂત આધારઆધેય સંબંધ નથી.
૪. * વળી જ્ઞાનનું સ્વરૂપ જેમ જાણનક્રિયા છે
 - * તેમ (જ્ઞાનનું સ્વરૂપ) ક્રોધાદિક્રિયા પણ છે એમ,
૫. * અને ક્રોધાદિકનું સ્વરૂપ જેમ ક્રોધાદિક્રિયા છે
 - * તેમ (ક્રોધાદિકનું સ્વરૂપ) જાણનક્રિયા પણ છે.
૬. * એમ કોઈ રીતે સ્થાપી શકાતું નથી;
 - * કારણ કે જાણનક્રિયા અને ક્રોધાદિક્રિયા
૭. * ભિન્ન ભિન્ન સ્વભાવે પ્રકાશે છે અને એ રીતે સ્વભાવો ભિન્ન
 - * હોવાથી વસ્તુઓ ભિન્ન જ છે.
૮. * આ રીતે જ્ઞાનને અને અજ્ઞાનને (ક્રોધાદિકને)
 - * આધારાધેયપણું નથી.

*** [ટીકાનો બીજો પારિગ્રહ :]**

- (૧) ૧. * વળી વિશેષ સમજાવવામાં આવે છે :-
 - * જ્યારે એક જ આકાશને પોતાની બુદ્ધિમાં સ્થાપીને
૨. * (આકાશનો) આધારાધેયભાવ વિચારવામાં આવે ત્યારે
 - * આકાશને બાકીના અન્ય દ્રવ્યોમાં આરોપવાનો નિરોધ જ હોવાથી (અર્થાત્ અન્ય દ્રવ્યોમાં સ્થાપવાનું અશક્ય જ
૩. * હોવાથી) બુદ્ધિમાં ભિન્ન આધારની અપેક્ષા પ્રભવતી નથી.
 - * (કાળ શક્તિ નથી, ઠરી જાય છે, ઉકૂવતી નથી);
૪. * અને તે નહિ પ્રભવતાં, 'એક આકાશ જ
 - * એક આકાશમાં પ્રતિષ્ઠિત છે' એમ બરાબર સમજી જવાય છે.
૫. * અને તેથી એવું સમજી જનારને
 - * પર-આધારાધેયપણું ભાસતું નથી.
- (૨) ૧. * એવી રીતે જ્યારે એક જ જ્ઞાનને પોતાની બુદ્ધિમાં સ્થાપીને
 - * (જ્ઞાનનો) આધારાધેયભાવ વિચારવામાં આવે
૨. * ત્યારે જ્ઞાનને બાકીના અન્ય દ્રવ્યોમાં
 - * આરોપવાનો નિરોધ જ હોવાથી બુદ્ધિમાં
૩. * ભિન્ન આધારની અપેક્ષા પ્રભવતી નથી; અને

૪. * તે નહિ પ્રભવતાં, 'એક જ્ઞાન જ એક જ્ઞાનામાં પ્રતિષ્ઠિત છે.'
* એમ બરાબર સમજી જવાય છે.
૫. * અને તેથી એવું સમજી જનારને
* પર-આધારાધેયપણું ભાસતું નથી
૬. * માટે જ્ઞાન જ જ્ઞાનમાં જ છે,
* ક્રોધાદિ જ ક્રોધાદિમાં છે.
- (૩) ૧. * આ પ્રમાણે (જ્ઞાનનું અને ક્રોધાદિક તેમજ કર્મ-
* નોકર્મનું) ભેદવિજ્ઞાન ભલી રીતે સિદ્ધ થયું.

કળશ - ૧૨૬

ઉત્થાનિકા :-હવે, આ અર્થનું કળશરૂપ કાવ્ય કહે છે :-

શ્લોકાર્થ :-

૧. * ચિદ્ગુપતા (ચૈતન્યરૂપતા) ધરતું જ્ઞાન અને જડરૂપતા ધરતો રાગ—એ બંનેનો,
૨. * અંતરંગમાં દારૂણ વિદારણ વડે (અર્થાત્ ભેદ પાડવાના ઉગ્ર અભ્યાસ વડે), ચોકરફથી વિભાગ કરીને, (-સમસ્ત પ્રકારે બંનેને જુદાં કરીને-), આ નિર્મળ ભેદજ્ઞાન ઉદય પામ્યું છે; માટે હવે
૩. * એક શુદ્ધ વિજ્ઞાનધનના પુંજમાં સ્થિત અને બીજાથી એટલે રાગથી રહિત એવા હે સત્પુરુષો ! તમે મુદિત થાઓ.

કળશામૃત :-

૧. * ચિદ્ગુપતાને ધારતું આ જ્ઞાન ને જડરૂપતા ને ધારતો આ રાગ—એ બન્નેયને જુદા અહા;
૨. * કરી સર્વ રીતે અંતરંગે ઉગ્ર અભ્યાસે મહા, આ ભેદજ્ઞાન ઉદિત થયું છે મળરહિત તેથી અહા;
૩. * બસ શુદ્ધ એક વિજ્ઞાનધનના પુંજમાં સ્થિત થઈ અહો, ને રાગરહિત થઈ તમે હે સત્પુરુષ ! મુદિત હજો.

ટીકા :-

૧. * આ રીતે ભેદવિજ્ઞાન જ્યારે જ્ઞાનને અણુમાત્ર પણ (રાગાદિવિકારરૂપ) વિપરીતતા નહિ પમાડતું થકું અવિચળપણે
૨. * રહે છે, ત્યારે શુદ્ધ-ઉપયોગાત્મકપણા વડે જ્ઞાન કેવળ જ્ઞાનરૂપ જ રહેતું થકું જરા પણ રાગદ્વેષમોહરૂપ ભાવને કરતું નથી;
૩. * તેથી (એમ સિદ્ધ થયું કે) ભેદવિજ્ઞાનથી શુદ્ધ આત્માની ઉપલબ્ધિ (અનુભવ) થાય છે.
૪. * અને શુદ્ધ આત્માની ઉપલબ્ધિથી રાગદ્વેષમોહનો (અર્થાત્ આસવભાવનો) અભાવ જેનું લક્ષણ છે એવો સંવર થાય છે.

ટીકામૃત :-

૧. * આ રીત ભેદવિજ્ઞાન આ જ્યારે ન [કિંચિત્] જ્ઞાનને, અણુમાત્ર પણ વિપરીતતા જ પમાડતું રહે છે ખરે
૨. * અવિચળપણે, ત્યારે અહો શુદ્ધોપયોગપણા વડે રહેતું થકું, બસ જ્ઞાનરૂપે જ્ઞાન જરીયે નવ કરે;
૩. * રાગાદિ તેમ વિમોહ ભાવો, ને અહો તેથી ઠરે; ઉપલબ્ધિ ભેદવિજ્ઞાનથી શુદ્ધાત્માની થાય છે;

૪. * ને તેથી રાગવિમોહનો જ અભાવ લક્ષણ જેહનું
છે, તેહ સંવર થાય છે [-એ કથન છે જિનવાણીનું].

ગાથા - ૧૮૪, ૧૮૫

ઉત્થાનિકા :-હવે પૂછે છે કે ભેદવિજ્ઞાનથી જ શુદ્ધ આત્માની ઉપલબ્ધિ (અનુભવ) કઈ રીતે થાય છે?

તેના ઉત્તરરૂપ ગાથા કહે છે :-

- ગાથા :-
- * જ્યમ અઙ્ગિતપ્ત સુવર્ણ પણ નિજ સ્વર્ણભાવ નહીં તજે,
ત્યમ કર્મઉદયે તપ્ત પણ જ્ઞાની ન જ્ઞાનીપણું તજે. ૧૮૪.
 - * જીવ જ્ઞાની જાણે આમ, પણ અજ્ઞાની રાગ જ જીવ ગણે,
આત્મસ્વભાવ—અજાણ જે અજ્ઞાનતમ—આચ્છાદને. ૧૮૫.

ટીકામૃત :-

૧. * [ભેદવિજ્ઞાન હોવાને કારણે જ્ઞાનીને સદાય આત્માની ઉપલબ્ધિ હોય છે :]

૧. * ઉપરોક્ત ભેદવિજ્ઞાનનો સદ્ભાવ છે જે જીવને,
તેના વડે જ્ઞાની થઈ તે જીવ જાણે આ રીતે :
૨. * પ્રચંડ અઙ્ગિ વડે થયેલું તપ્ત સ્વર્ણ નહીં તજે
સ્વર્ણત્વને, ત્યમ કર્મ ઉદય પ્રચંડથી ઘેરાઈને;
૩. * વિઘ્નો અતિશય હો છતાં પણ જ્ઞાની કદીયે નવ તજે
જ્ઞાનત્વને, એ કારણે કે છોડવો નિજ ભાવને
૪. * અશક્ય છે, કારણ હજારો હોય જો હાજર ભલે,
છોડે અહો નિજ ભાવને તો ભાવમાત્ર જ વસ્તુ તે
૫. * ઉચ્છેદ પામે, પણ અહો ઉચ્છેદ તો થાતો નથી,
એ કારણે કે સત્ તણા વિનાશનો સંભવ નથી.
૬. * આ જાણતો જ્ઞાની ભલે કર્મો વડે આક્રાંત હો,
પણ તે ન રાગી, દ્વેષી કે વિમોહી પણ કદીયે થતો;
૭. * કિંતુ નિજ શુદ્ધાત્માને તેહ જ્ઞાની અનુભવે,
ને ભેદજ્ઞાન અભાવથી અજ્ઞાની જીવ થઈ અરે!

(૨) * [ભેદવિજ્ઞાનના અભાવને કારણે અજ્ઞાનીને આત્માની ઉપલબ્ધિ થતી નથી :]

૧. * અજ્ઞાન-અધથી આવરિત હોવાથી છે અજ્ઞાની જે,
નહિ જાણતો ચૈતન્યના ચમકાર આત્મસ્વભાવને;
૨. * માની અહો કે આતમા બસ રાગમાત્ર જ છે ખરે,
તે રાગી-દ્વેષી-વિમોહી થાતો, પણ કદી શુદ્ધાત્મને
૩. * કિંચિત્ અનુભવતો નથી, તેથી થયું એ સિદ્ધ કે
બસ માત્ર ભેદવિજ્ઞાનથી શુદ્ધાત્માની પ્રાપ્તિ છે.

ટીકા :-

(૧) * [ભેદવિજ્ઞાનને કારણે જ્ઞાનીને સદા આત્માની ઉપલબ્ધિ હોય છે :]

૧. * જેને ઉપર કહ્યું તેવું ભેદવિજ્ઞાન છે તે જ તેના (ભેદવિજ્ઞાનના) સદ્ભાવથી જ્ઞાની થયો થકો આ પ્રમાણે જાણે છે :-
૨. * જેમ પ્રચંડ અગ્નિ વડે તપ્ત થયું થકું પણ સુવર્ણ સુવર્ણત્વને છોડતું નથી તેમ પ્રચંડ કર્મોદય વડે ઘેરાયું થકું પણ
૩. * (અર્થાત્ વિઘ્ન કરવામાં આવતાં છતાં પણ) જ્ઞાન જ્ઞાનત્વ છોડતું નથી કેમકે
૪. * હજાર કારણો ભેગા થવા છતાં પણ સ્વભાવે છોડવો અશક્ય છે; કારણ કે તેને છોડતાં સ્વભાવમાત્ર વસ્તુનો જ
૫. * ઉચ્છેદ થાય, અને વસ્તુનો ઉચ્છેદ તો થતો નથી કારણ કે સત્મા નાશનો અસંભવ છે.
૬. * આવું જાણતો થકો જ્ઞાની કર્મથી આકાંત (ઘેરાયેલો, આક્રમણ પામેલો) હોવા છતાં પણ રાગી થતો નથી, દ્વેષી થતો નથી, મોહી થતો નથી,
૭. * પરંતુ શુદ્ધ આત્માને જ અનુભવે છે. અને જેને ઉપર કહ્યું તેવું ભેદવિજ્ઞાન નથી તે તેના અભાવથી અજ્ઞાની થયો થકો,

(૨) * [ભેદવિજ્ઞાનના અભાવને કારણે અજ્ઞાનીને આત્માની ઉપલબ્ધિ થતી નથી :]

૧. * અજ્ઞાન-અંધકાર વડે આચ્છાદિત હોવાથી ચૈતન્યચમત્કારમાત્ર આત્મસ્વભાવને નહિ જાણતો થકો,
૨. * રાગને જ આત્મા માનતો થકો, રાગી થાય છે, દ્વેષી થાય છે, મોહી થાય છે, પરંતુ શુદ્ધ આત્માને
૩. * બિલકુલ અનુભવતો નથી. માટે એમ સિદ્ધ થયું કે ભેદવિજ્ઞાનથી જ શુદ્ધ આત્માની ઉપલબ્ધિ (અનુભવ) થાય છે.

ગાથા - ૧૮૬

ઉત્થાનિકા :-હવે પૂછે છે કે શુદ્ધ આત્માની ઉપલબ્ધિથી જ સંવર કઈ રીતે થાય છે? તેનો ઉત્તર કહે છે :-

ગાથા :- * જે શુદ્ધ જાણે આત્મને તે શુદ્ધ આત્મ જ મેળવે;
અણશુદ્ધ જાણે આત્મને અણશુદ્ધ આત્મ જ તે લહે. ૧૮૬.

ટીકામૂલ :-

(૧) * [અધિજ્ઞ ભેદજ્ઞાનથી જ્ઞાનમય પરિણતિ થાય છે :]

૧. * અવિધિજ્ઞ ધારાવાહી જ્ઞાનથી જે અહો શુદ્ધાત્મનો અનુભવ કરે છે, તેહ આત્મા-‘જ્ઞાનમય જે ભાવ કો;
૨. * તેમાથી માત્ર જ થાય સહુયે જ્ઞાનમય ભાવો ખરે,’
-એ ન્યાયથી કર્મો નવાના આસવણનો હેતુ છે;
૩. * જે રાગ-દ્વેષવિમોહસંતતિનો નિરોધ થવાથી, તે પામે જ છે નિજ શુદ્ધ આત્મને અહો જ્ઞાની ખરે.

(૨) * [રાગમાં એકત્વ કરવાથી મલિનતા અનુભવાય છે અને શુદ્ધાત્માની પ્રાપ્તિથી સંવર થાય છે.]

૧. * ને જે સદા અજ્ઞાનથી અણશુદ્ધ આત્મા અનુભવે,
‘અજ્ઞાનમય કો ભાવથી અજ્ઞાનમય ભાવો ખરે
૨. * ઉપજે સદા’—એ ન્યાયથી કર્માસવોના હેતુ જે,
એ રાગદ્વેષવિમોહસંતતિનો નિરોધ ન હોઈને;
૩. * અણશુદ્ધ આત્માને જ તે અજ્ઞાની જીવ પામે અરે,
તેથી જ શુદ્ધાત્મા તણી પ્રાપ્તિથી સંવર થાય છે.

શ્લોકાર્થ :-

(૧) ૧. * જે સદાય અધિન ધારાવાહી જ્ઞાનથી શુદ્ધ આત્માને અનુભવ્યા કરે છે તે, ‘જ્ઞાનમય ભાવમાંથી....

૨. જ્ઞાનમય ભાવ જ થાય છે’—એ ન્યાયે નવાં કર્મના આસવણનું નિમિત્ત જે

૩. રાગદ્વેષમોહની સંતતિ (પરંપરા) તેનો નિરોધ થવાથી, શુદ્ધ આત્માને જ પામે છે.

(૨) ૧. * અને જે સદાય અજ્ઞાનથી અણશુદ્ધ આત્માને અનુભવ્યા કરે છે તે, ‘અજ્ઞાનમય ભાવમાંથી અજ્ઞાનમય ભાવ જ

૨. * થાય છે’—એ ન્યાયે નવાં કર્મના આસવણનું નિમિત્ત જે રાગદ્વેષમોહની સંતતિ તેનો નિરોધ નહિ થવાથી,

૩. * અણશુદ્ધ આત્માને જ પામે છે.

* માટે શુદ્ધ આત્માની ઉપલબ્ધિથી (અનુભવથી) જ સંવર થાય છે.

કળશ - ૧૨૭

ઉત્થાનિકા :-હવે આ અર્થનું કળશરૂપ કાવ્ય કહે છે :-

શ્લોકાર્થ :-

૧. * જો કોઈ પણ રીતે (તીવ્ર પુરુષાર્થ કરીને)
 - * ધારાવાહી જ્ઞાનથી શુદ્ધ આત્માને
૨. * નિશ્ચળપણે અનુભવ્યા કરે તો આ આત્મા,
 - * જેનો આત્માનંદ પ્રગટ થતો જાય છે (અર્થાત્ જેની આત્મસ્થિરતા વધતી જાય છે.)
૩. * એવા આત્માને પરપરિણતિના નિરોધથી
 - * શુદ્ધ જ પ્રાપ્ત કરે છે.

કળશામૃત :-

૧. * દારૂણ જો પુરુષાર્થ કરીને કોઈ પણ રીતે અહો,
 - અણત્રુટક ધારાવાહી જ્ઞાનથી શુદ્ધ આત્માનો જ જો;
૨. * અનુભવ કરે નિશ્ચળપણે તો આત્મા આ, જેહનો આનંદ નિજ આત્મા તણો [અત્યંત] પ્રગટ થતો જતો;
૩. * એવા અહો નિજ આત્મને નિરોધથી પરપ્રણતિના,*
 - શુદ્ધ જ અહો તે પ્રાપ્ત કરતો જ્ઞાની સ્થિર થઈ સદા.

* પરપ્રણતિના = પરપરિણતિના.

ગાથા - ૧૮૭ થી ૧૮૯

ઉત્થાનિકા :-હવે પૂછે છે કે સંવર ક્યા પ્રકારે થાય છે? તેનો ઉત્તર કહે છે :-

- ગાથા :-
- * પુણ્યપાપયોગથી રોકીને નિજ આત્મને આત્મા થકી, દર્શન અને જ્ઞાને ઠરી, પરદ્રવ્યઇચ્છા પરિહરી, ૧૮૭.
 - * જે સર્વસંગ વિમુક્ત ધ્યાવે આત્મને આત્મા વડે,- નહિ કર્મ કે નોકર્મ, ચેતક ચેતતો એકત્વને, ૧૮૮.
 - * તે આત્મ ધ્યાતો, જ્ઞાનદર્શનમય, અનન્યમયી ખરે, બસ અલ્પકાળે કર્મથી પ્રવિમુક્ત આત્માને વરે. ૧૮૯.

ટીકામૃત :-

૧. * જે જીવ રાગ, વિમોહ ને વળી દ્વેષ જેનું મૂળ છે, એવા શુભાશુભ યોગમાં વર્તી રહેલા આત્મને;
૨. * દારૂણ* ભેદવિજ્ઞાનના આલંબને આત્મા વડે અત્યંત રોકીને, અહો નિજ જ્ઞાનમય શુદ્ધાત્મને;
૩. * આત્મા મહીં સારી રીતે કરી સ્થિર, ઇચ્છા ત્યાગીને, સઘળાંય પરદ્રવ્યો તણી, સહુ સંગથી થઈ રહિત ને
૪. * નિષ્કંપ અતિશય વર્તતો નિરંતરે, નહિ સ્પર્શતો, કર્મો અને નોકર્મને જરીયે કદી [આત્મા અહો];
૫. * ધ્યાતો અહો [તે આત્મા] નિજ આત્મને આત્મા વડે, જ્ઞાતા અને દ્રષ્ટાપણું નિજને સહજ હોવાથી તે;
૬. * બસ ચેતતો એકત્વને રહી જ્ઞાનચેતનતારૂપે, એકત્વના અનુભવ વડે તે જીવ ભિન્ન થઈ ખરે
૭. * પરદ્રવ્યથી અત્યંત, ધ્યાતો ચમત્કારી ચિદાત્મને, તે પામતો દર્શન અને સુજ્ઞાનમય શુદ્ધાત્મને;
૮. * પ્રાપ્તિ થતાં શુદ્ધાત્મની અતિકાંત થઈ તે આત્મા પરદ્રવ્યમયતાથી બધી, પામે જ થોડા કાળમાં;
૯. * સહુ કર્મથી જે રહિત છે એવા અહો નિજ આત્મને, આ રીત સંવરનો પ્રકાર કહ્યો [અહો શ્રીમુનિવરે.]

ટીકા :-

૧. * જે જીવ રાગ-દ્વેષ-મોહ જેનું મૂળ છે
- * એવા શુભાશુભયોગમાં વર્તતા આત્માને

* દારૂણ = દ્રઢતર (અતિ દ્રઢ)

૨. * દ્રઢતર (અતિ દ્રઢ) ભેદવિજ્ઞાનના અલખથી આત્મા વડે જ
* અત્યંત રોકીને, શુદ્ધદર્શનજ્ઞાનરૂપ
૩. * આત્મદ્રવ્યમાં સારી રીતે પ્રતિષ્ઠિત (સ્થિર) કરીને,
* સમસ્ત પરદ્રવ્યની ઇચ્છાના ત્યાગ વડે સર્વ સંગથી રહિત થઈને,
૪. * નિરંતર અતિ નિષ્કંપ વર્તતો થકો,
* કર્મ-નોકર્મનો જરા પણ સ્પર્શ કર્યા વિના
૫. * પોતાના આત્માને જ આત્મા વડે ધ્યાતો થકો,
* પોતાને સહજ ચેતયિતાપણું હોવાથી
૬. * એકત્વને જ ચેતે છે (-જ્ઞાનચેતનારૂપ રહે છે),
* તે જીવ ખરેખર, એકત્વ-ચેતન વડે અર્થાત્ એકત્વના અનુભવ વડે
૭. * (પરદ્રવ્યથી) અત્યંત ભિન્ન ચૈતન્યચમત્કારમાત્ર આત્માને ધ્યાતો,
* શુદ્ધદર્શનજ્ઞાનમય આત્મદ્રવ્યને પ્રાપ્ત થયો થકો,
૮. * શુદ્ધ આત્માની ઉપલબ્ધિ (પ્રાપ્ત) થતાં
* સમસ્ત પરદ્રવ્યમયપણાથી અતિકાંત થયો થકો, અલ્પકાળમાં જ
૯. * સર્વ કર્મથી રહિત આત્માને પામે છે
* આ સંવરનો પ્રકાર (રીત) છે.

કળશ - ૧૨૮

ઉત્થાનિકા :-હવે આ અર્થનું કળશરૂપ કાવ્ય કહે છે :-

શ્લોકાર્થ :-

૧. * જેઓ ભેદવિજ્ઞાનની શક્તિ વડે નિજ (સ્વરૂપના) મહિમામાં લીન રહે છે
* તેમને નિયમથી (ચોક્કસ) શુદ્ધ તત્ત્વની ઉપલબ્ધિ થાય છે;
૨. * શુદ્ધ તત્ત્વની ઉપલબ્ધિ થતાં, અચલિતપણે
* સમસ્ત અન્ય દ્રવ્યોથી દૂર વર્તતા એવા તેમને,
૩. * અક્ષય કર્મમોક્ષ થાય છે.
* (અર્થાત્ ફરીને કદી કર્મબંધ ન થાય એવો કર્મથી છૂટકારો થાય છે.)

કળશામૃત :-

૧. * જે ભેદજ્ઞાનની શક્તિથી નિજ સ્વરૂપના મહિમા મહીં
રહે છે સદાચે લીન, તેને પ્રાપ્તિ થાય જ નિયમથી
૨. * નિજ શુદ્ધ તત્ત્વ તણી, અહો ને તે થતાં અચલિતપણે,
સદુ દ્રવ્યથી દૂર વર્તતા એવા અહો તે જીવને;
૩. * અક્ષયપણે મુક્તિ મળે છે સર્વ કર્મોથી અરે!
કે કર્મબંધ થતો નથી ફરીને કદી તે જીવને.

ગાથા - ૧૯૦, ૧૯૧, ૧૯૨

ઉત્થાનિકા :-હવે પૂછે છે કે સંવર ક્યા ક્રમે થાય છે? તેનો ઉત્તર કહે છે :-

- ગાથા :-
- * રાગાદિના હેતુ કહે સર્વજ્ઞ અધ્યવસાનને,
-મિથ્યાત્વ ને અજ્ઞાન, અવિરતભાવ તેમજ યોગને. ૧૯૦.
 - * હેતુ અભાવે જરૂર આસ્રવરોધ જ્ઞાનીને બને,
આસ્રવભાવ વિના વળી નિરોધ કર્મ તણો બને; ૧૯૧.
 - * કર્મોત્પાદ ય અભાવથી નોકર્મનું રોધન અને
નોકર્મના રોધન થકી સંસાર સંરોધન બને. ૧૯૨.

ટીકામૃત :-

(૧) * [સિદ્ધાંત : અધ્યવસાનથી લઈને નોકર્મ સુધી સંસારના પરંપરા કારણો છે :]

૧. * જીવને પ્રથમ તો 'આતમા ને કર્મ બંને એક છે'—
એવો [અનાદિનો અહો] અધ્યાસ, જેનું મૂળ છે;
૨. * મિથ્યાત્વ ને અજ્ઞાન, અવિરત, યોગરૂપે જે અહો,
અભિપ્રાય છે ખોટો અહો તે છે સહુયે કારણો;
૩. * રાગાદિમોહસ્વરૂપ આસ્રવભાવના, જેઓ બધાં,
છે કારણો કર્મો તણા, ને કર્મ છે કારણ સદા
૪. * નોકર્મના, નોકર્મ સહુ કારણ અહો સંસારના,
[આ રીત અધ્યવસાનથી નોકર્મ લગી સંસાર આ.]

(૨) * [અજ્ઞાની જીવને અધ્યવસાન હોવાથી આ પરંપરા કારણોને લીધે સંસારની ઉત્પત્તિ થાય છે.]

૧. * માટે સદા આ આતમા, નિજના અને કર્મો તણા
એકત્વના અધ્યાસથી, માને અહા છે આતમા,
૨. * મિથ્યાત્વ ને અજ્ઞાન, અવિરતિ યોગમય આ આતમા,
ને તેથી રાગવિમોહ આસ્રવભાવ તે ભાવે સદા;
૩. * ને તેથી કર્મો આસ્રવે, નોકર્મ તેથી થાય છે;
તેથી જ આ સંસારની ઉત્પત્તિ તેને થાય છે.

(૩) * [ભેદજ્ઞાની જીવને અધ્યવસાનનો અભાવ હોવાથી સંસારનો અભાવ થાય છે :]

૧. * જ્યારે અહો તે આતમા નિજનું અને કર્મો તણું,
કરી ભેદજ્ઞાન અહો કરે છે અનુભવન શુદ્ધાત્મનું;
૨. * ચૈતન્યના ચમકારમાત્ર જ આત્મની પ્રાપ્તિ કરે,
મિથ્યાત્વ ને અજ્ઞાન ને અવિરતિ અને યોગોરૂપે

૩. * અધ્યાસસ્થાનો*, કારણો છે જેહ આસ્રવભાવના, અભાવ તેનો થાય છે ને તેથી રાગવિમોહના;
૪. * સહુ આસ્રવણના ભાવનો જ અભાવ ત્યારે થાય છે, તેથી સહુએ કર્મનો જ અભાવ ત્યારે થાય છે;
૫. * અભાવ કર્મ તણો થતાં જ અભાવ સહુ નોકર્મનો, નોકર્મના જ અભાવથી અભાવ છે સંસારનો.
૬. * 'સંવર તણો છે ક્રમ શું?'—એવા પ્રશ્નનો આવી રીતે, [ઉત્તર કહ્યો શ્રી મુનિવરે એ નિકટવર્તી શિષ્યને.]

* અધ્યાસસ્થાન = અધ્યવસાન

ટીકા :-

(૧) * [સિદ્ધાંત : અધ્યવસાનથી લઈને નોકર્મ સુધી સંસારના પરંપરા કારણો છે :]

૧. * પ્રથમ તો જીવને, આત્મા અને કર્મના એકપણાનો
* અધ્યાસ (અભિપ્રાય) જેમનું મૂળ છે એવાં
૨. * મિથ્યાત્વ-અજ્ઞાન-અવિરતિ-યોગસ્વરૂપ
* અધ્યવસાનો વિદ્યમાન છે,
૩. * તેઓ રાગ-દ્વેષમોહસ્વરૂપ આસ્રવભાવના કારણ છે;
* આસ્રવભાવ કર્મનું કારણ છે; કર્મ
૪. * નોકર્મનું કારણ છે;
* અને નોકર્મ સંસારનું કારણ છે.

(૨) * [અજ્ઞાની જીવને અધ્યવસાન હોવાથી અપરંપરા કારણોને લીધે સંસારની ઉત્પત્તિ થાય છે :]

૧. * માટે—સદાય આ આત્મા,
* આત્મા અને કર્મના એકપણાના અધ્યાસથી
૨. * મિથ્યાત્વ-અજ્ઞાન-અવિરતિ-યોગમય આત્માને માને છે (અર્થાત્ મિથ્યાત્વાદિ અધ્યવસાન કરે છે);
* તેથી રાગદ્વેષમોહસ્વરૂપ આસ્રવભાવને ભાવે છે;
૩. * તેથી કર્મ આસ્રવે છે; તેથી નોકર્મ થાય છે;
* અને તેથી સંસાર ઉત્પન્ન થાય છે.

(૩) * [ભેદજ્ઞાની જીવને અધ્યવસાનનો અભાવ હોવાથી સંસારનો અભાવ થાય છે :]

૧. * પરંતુ જ્યારે (તે આત્મા), આત્મા ને કર્મના
* ભેદજ્ઞાન વડે

૨. * શુદ્ધ ચૈતન્ય ચમત્કાર માત્ર આત્માને ઉપલબ્ધ કરે છે—અનુભવે છે.
* ત્યારે મિથ્યાત્વ, અજ્ઞાન, અવિરતિ અને યોગસ્વરૂપ
૩. * અધ્યવસાનો કે જે આસ્રવભાવના કારણો છે
* તેમનો અભાવ થાય છે; અધ્યવસાનોનો અભાવ થતાં રાગદ્વેષમોહરૂપ
૪. * આસ્રવભાવનો અભાવ થાય છે;
* આસ્રવભાવનો અભાવ થતાં કર્મનો અભાવ થાય છે;
૫. * કર્મનો અભાવ થતાં નોકર્મનો અભાવ થાય છે;
* અને નોકર્મનો અભાવ થતાં સંસારનો અભાવ થાય છે.
૬. * આ પ્રમાણે સંવરનો ક્રમ છે.
* [સંવરનો ક્રમ શું છે ?—એવા નિકટવર્તી શિષ્યના પ્રશ્નનો આ રીતે આચાર્યશ્રીએ ઉત્તર આપ્યો.]

કલ્પશ - ૧૨૯

ઉત્થાનિકા : સંવર થવાના ક્રમમાં સંવરનું પહેલું જ કારણ ભેદવિજ્ઞાન કહ્યું છે તેની ભાવનાના ઉપદેશનું કાવ્ય કહે છે :-

શ્લોકાર્થ :-

૧. * આ સાક્ષાત્ (સર્વ પ્રકારે) સંવર
* ખરેખર શુદ્ધ આત્મતત્ત્વની ઉપલબ્ધિથી થાય છે,
૨. * અને તે શુદ્ધ આત્મતત્ત્વની ઉપલબ્ધિ ભેદવિજ્ઞાનથી જ થાય છે.
* માટે તે ભેદવિજ્ઞાન
૩. * અત્યંત ભાવવાયોગ્ય છે. [આથી તે સંવરના બધા કારણોના ક્રમમાં સૌથી પહેલું જ મૂળ કારણ છે.]

કલ્પશામુત :-

૧. * સાક્ષાત્ સર્વ પ્રકારથી સંવર અહો આ થાય છે,
શુદ્ધાત્મતત્ત્વ તણી ખરે ઉપલબ્ધિ જ્યારે થાય છે;
૨. * ને તેહ શુદ્ધાત્મા તણી ઉપલબ્ધિ ભેદવિજ્ઞાનના
હેતુપણથી જ થાય છે, ને તેથી ભેદવિજ્ઞાન આ;
૩. * અત્યંત ભાવનયોગ્ય છે [ને તેથી તે સંવરતણા,
સહુ કારણોના ક્રમ મહીં પહેલું જ છે કારણ મહા.]

કલ્પ - ૧૩૦

ઉત્થાનિકા :-હવે, ભેદવિજ્ઞાન ક્યાં સુધી ભાવવું તે કાવ્ય દ્વારા કહે છે :-

શ્લોકાર્થ :-

૧. * આ ભેદવિજ્ઞાન અભિન્નધારાથી
* (અર્થાત્ જેમાં વિચ્છેદ ન પડે એવા અખંડ પ્રવાહરૂપે)
૨. * ત્યાં સુધી ભાવવું કે જ્યાં સુધી પરભાવોથી છૂટી જ્ઞાન
* જ્ઞાનમાં જ (પોતાના સ્વરૂપમાં જ) ઠરી જાય.

કલ્પશામૂત :-

૧. * આવું અહો આ ભેદજ્ઞાન અભિન્નધારાથી સદા,
પ્રવાહરૂપે ભાવવું અખંડ ત્યાં સુધી અહા !
૨. * કે જ્યાં સુધી પરભાવથી છૂટી અહો બસ જ્ઞાન આ,
નિજના જ આત્મસ્વરૂપમાં સંપૂર્ણ ઠરી જાતું અહા !

કલ્પશ - ૧૩૧

ઉત્થાનિકા :- ફરીને ભેદવિજ્ઞાનનો મહિમા કહે છે :-

શ્લોકાર્થ :-

૧. * જે કોઈ સિદ્ધ થયા છે
* તે ભેદવિજ્ઞાનથી સિદ્ધ થયા છે;
૨. * જે કોઈ બંધાયા છે
* તે તેના જ (-ભેદવિજ્ઞાનના જ) અભાવથી બંધાયા છે.

કલ્પશામૃત :-

૧. * જે કોઈ સિદ્ધ થયા અહો છે [આજ લગી આ જગતમાં],
તે સહુ જીવો સિદ્ધો થયા છે ભેદજ્ઞાન વડે અહા !
૨. * જે કોઈ બંધાયા અહો છે [આજ લગી આ જગતમાં],
તે સર્વ બંધાયા અહો છે ભેદજ્ઞાન અભાવમાં.

કળશ - ૧૩૨

ઉત્થાનિકા :-હવે, સંવર અધિકાર પૂર્ણ કરતાં, સંવર થવાથી જે જ્ઞાન થયું તે જ્ઞાનના મહિમાનું કાવ્ય કહે છે :-

શ્લોકાર્થ :-

૧. * ભેદજ્ઞાન પ્રગટ કરવાના અભ્યાસથી
* શુદ્ધતત્ત્વની ઉપલબ્ધિ થઈ,
૨. * શુદ્ધતત્ત્વની ઉપલબ્ધિથી રાગના સમૂહનો વિલય થયો,
* રાગના સમૂહનો વિલય થવાથી કર્મનો સંવર થયો.
૩. * અને કર્મનો સંવર થવાથી, જ્ઞાનમાં જ નિશ્ચળ થયેલું
* એવું આ જ્ઞાન ઉદય પામ્યું—
૪. * કે જે જ્ઞાન પરમ સંતોષને (અર્થાત્ પરમ અતીન્દ્રિય આનંદને ધારણ કરે છે,
* જેનો પ્રકાશ નિર્મળ છે (અર્થાત્ રાગાદિકને લીધે મલિનતા હતી તે હવે નથી);
૫. * જે અમ્લાન છે (અર્થાત્ ક્ષયોપશમિક
* જ્ઞાનની માફક કરમાયેલું—નિર્બળ નથી, સર્વ લોકાલોકને જાણનારું છે),
૬. * જે એક છે, (અર્થાત્ ક્ષયોપશમથી ભેદ હતા તે હવે નથી)
* અને જે ઉદ્યોત શાશ્વત છે (અર્થાત્ જેનો પ્રકાશ અવિનશ્વર છે).

કળશામૃત :-

૧. * જે ભેદજ્ઞાન પ્રગટ કરે એવા અહો અભ્યાસથી,
નિજ શુદ્ધ આતમતત્ત્વની ઉપલબ્ધિ થઈ [મંગળમયી];
૨. * તત્ત્વોપલબ્ધિથી વિલય સહુ રાગસમૂહનો થયો,
ને વિલય રાગ તણો થવાથી કર્મનો સંવર થયો;
૩. * કર્મો તણો સંવર થવાથી જ્ઞાનમાં નિશ્ચળ ખરે,
એવું અહો આ જ્ઞાન [કેવળરૂપ] પામ્યું ઉદયને;
૪. * -કે જ્ઞાન જે ધારણ કરે છે અતીન્દ્રિ' આનંદને,
જેમાં નથી રાગાદિની કોઈ મલિનતા પણ હવે;
૫. * અમ્લાન છે, અસમર્થતા તેમાં ન ક્ષય-ઉપશમ તણી,
પણ સર્વ લોકાલોકને તે જાણતું, નિર્બળ નથી;
૬. * જે એક છે, નથી ભેદ ક્ષય-ઉપશમ તણા તેમાં હવે,
ને જેહનો ઉદ્યોત અવિનશ્વર [મહિમાવંત] છે.

આમ શ્રી સમયસારની (શ્રીમદ્ ભગવત્કુંદકુંદાચાર્યદેવપ્રણીત શ્રી સમયસાર પરમાગમની) શ્રીમદ્ અમૃતચંદ્રાચાર્યદેવવિરચિત આત્મખ્યાતિ નામની ટીકામાં સંવરનો પ્રરૂપક પાંચમો અંક સમાપ્ત થયો.